

Grönare kvartersmark

► Tips och råd vid planering och byggnation

Foto: Låsa Lindblom

Grönare kvartersmark

En frodigt grön utemiljö är något som tilltalar de flesta människor. Det gröna ger ett positivt och inbjudande intryck och en välkomnande känsla. En grön utemiljö bidrar dessutom till människors hälsa och välmående. Bostadsgården kan vara en förlängning av människors hem med plats för lugn och vila såväl som möten och social samvaro.

Ekosystemtjänster är människans nytta av naturen. Det kan till exempel handla om luft- och vattenrening, klimatreglering, dagvattenhantering eller energibesparingar. Det är viktigt att vi jobbar tillsammans för att forma framtidens hållbara Jönköping, såväl privata som offentliga aktörer måste gemensamt planera för många ekosystemtjänster på sin mark. Här kommer lite tips på vad som kan vara bra att tänka på.

Detaljplanen som underlag

I detaljplanen kan finnas en beskrivning av ekosystemtjänster i området och behovet av att komplettera ekosystemtjänster. Om en sådan beskrivning finns bör kvartersmarken stödja de ekosystemtjänster som det finns behov av när så är möjligt. Om en ny detaljplan tas fram gör kommunen en bedömning av behovet att komplettera befintlig eller ta fram en ny ekosystemtjänstanalys.

Ett rikt växt- och djurliv

Ett rikt djur och växtliv är en grundförutsättning för ekosystemtjänster. Bostadsgårdar kan ha mycket biologisk mångfald.

Ett bra sätt att förbättra kvalitén på en grönytas biologiska mångfald kan vara att tänka i biotoper. En biotop, eller naturtyp, är ett avgränsat område med en särskild sammansättning av mark, vatten, växter och djur. Vid anläggandet av en biotop är det bäst att utgå ifrån platsens förutsättningar när det gäller såväl jordart som klimat. Ett annat bra sätt är att låta en del av bostadsgården utgöras av den ursprungliga vegetationen.

Träd och buskar är viktiga på bostadsgården. De utgör livsmiljö åt andra växter och djur. Använd gärna en stor variation av lokalt förekommande träd och buskar som dessutom gärna får vara bär- och/eller nektargivande. Buskage och bärande träd och buskar kan gynna bland annat fågellivet. Om träd eller buskar planteras på bjälklag är växtbäddens tjocklek och uppbyggnad avgörande för grönskans kvalitet. 1 meter är ett jorddjup som ofta anges för att kunna plantera större träd. Det allra bästa för större träd är dock om en planteringsgrop med markkontakt kan anordnas.

Att bevara de skyddsvärda träd som finns på platsen är ett sätt att göra en stor insats för den biologiska mångfalden. Det är en av de enskilda åtgärder som bidrar med flest och mest ekosystemtjänster. Vid byggnation kan skyddsvärda träd skyddas genom att hägna in trädet och lägga ut markplåtar så rötterna inte skadas. Om ett större eller äldre träd måste fällas kan man med fördel spara trädstubben

Gräsmattor är bra att spela boll och ha picknick på, men annan vegetation är bättre för den biologiska mångfalden. Urbana ängar och perenna örtmattor kan få stor betydelse för pollinatörer. Det finns även andra åtgärder som gynnar insekter på en bostadsgård. Lättgrävd sand, död ved och trädhåligheter ger boplatser för vilda bin och andra insekter. Även oklippa ytor eller döda grenar som lämnas i buskplanteringar och planteringar med lägre träd gynnar en högre artrikedom.

Gröna tak och fasader kan också bidra till den biologiska mångfalden. Den biologiska mångfalden på ett tak är direkt kopplad till växtbäddens tjocklek och kvalitet. Genom att variera jordens tjocklek och material är det möjligt att skapa en mosaik av mikrobiotoper som passar många olika växt- och djurarter.

Vatten är ett värdefullt inslag i den byggda miljön.

Ofta saknas det öppet vatten i tätorter. Små och stora vattenytor är alltså ett bra tillskott för miljön. Ett varierande vattendjup skapar förutsättningar för att många olika arter ska trivas.

KVARTERSMARKEN KAN BIDRA TILL ETT RIKT DJUR OCH VÄXTLIV GENOM:

- » nektarrika blommor
- » buskage
- » många träd
- » inhemskt växtmaterial
- » varierat växtmaterial
- » vatten
- » bärande träd/buskar
- » artvarierade gröna tak
- » fasadgrönska.

En levande utemiljö med utrymme för människor

Grönska har stor inverkan på människors hälsa och välbefinnande. Att ha tillgång till grönska nära bostaden är betydelsefullt, inte minst för de människor som inte kan förflytta sig så långt som gamla, barn och sjuka. Offentliga och privata grönytor behöver komplettera varandra. Bostadsgården bör ge möjlighet för avkoppling, måltider och samvaro i en mer privat utemiljö medan parken kan ge utrymme för det mer utrymmeskrävande till exempel bollek.

Gränserna mellan det offentliga rummet och bostadsgården bör vara tydliga. Otydlighet skapar förvirring och har samband med otrygghet. Det handlar om att skapa inkludering för de boende snarare än att exkludera de övriga.

Gården är en av grannskapets viktigaste mötesplatser. Att känna sina grannar skapar trygghet, trivsel och identitet. Eftersom vi har olika sätt att koppla av på, en del genom att vara aktiva andra genom att vila, behöver gården vara tillräckligt stor för att kunna ge rum för olika aktiviteter och även gestalta en rumslighet som kan ge möjlighet till avskildhet. Skapa gärna utrymme både för enskilda och gemensamma aktiviteter, till exempel odlingar och grillplatser.

Sittplatserna är en viktig förutsättning för gårdens sociala liv. Väl utformade entréer och kommunikationsytor inne på gården ökar chanserna till spontana möten.

Gården bör vara tillgänglig. Tillgänglighet innebär bland annat möjlighet att gå ut direkt från husen ut på gården. För den upplevda tryggheten bör det finnas en visuell kontakt mellan ute och inne.

För många människor är gårdens allra viktigaste funktion det man ser från fönster och balkong och när man går över den. Till gårdens upplevelsevärden hör också mycket annat såsom barn som leker, grannar som passerar förbi, igelkotten som trippar över gräsmattan och småfåglar som samsas om talgbollen.

Allt fler ser möjligheter och fördelar med urban odling. Det är både avkopplande och pedagogiskt samtidigt som det ger de som vill möjlighet att äta mat som de själva producerat. Odlingar kan skapa bättre kontakt mellan grannar. Det är en fördel om en plats avsätts för lite mer ”skräpiga” aktiviteter som inte kan ske inomhus, som kompost/bokashibehållare, reparationer, regnvattenbehållare, rengöring mm.

Privata uteplatser är mycket uppskattade bostadsnära uterum. Men gårdsytan bör inte upptas för mycket av privata uteplatser. En tydlig rumslig avgränsning gör uteplatserna mer användbara.

KVARTERSMARKEN KAN GE FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ETT SOCIALT UTMHUSLIV GENOM:

- » plats för lek/lekbarhet
- » både skugga och sol
- » plats för vila/sittplatser, gärna på flera olika ställen
- » estetisk tilltalande, men även något hörn som får vara lite ”stö- kigt”
- » förutsättningar för en bra skötsel
- » utrymme för både för enskilda och gemensamma aktiviteter, till exempel odlingar och grillplatser.
- » att gården erbjuder olika upplevelser
- » att små rumsbildningar finns på gården
- » god tillgänglighet för rörelsehindrade (utöver vad BBR kräver)
- » många träd och buskar som ger grönska och lummighet
- » möjlighet för de boende att själva utveckla och forma gården
- » skydd för vind
- » tillräckligt stor gård (gärna större än 1500 m²)
- » god ljudmiljö
- » en visuell kontakt mellan ute och inne (bland annat för upplevd trygghet)
- » väl utformade entréer och kommunikationsytor

Foto: Låsa Lindblom

En bostadsgård bör ge möjlighet till många olika aktiviteter som till exempel lek, vila, samvaro och odling.

Omhändertagande av dagvatten

Rening och fördröjning av dagvatten är viktiga ekosystemtjänster. För att hantera dagvatten kan olika lösningar kombineras – från de som passar där dagvattnet genereras som gröna tak, genomsläppliga ytor och infiltrationsytor, via de som uppehåller vatten, som diken, kanaler och växtbäddar.

Det är bra att använda så mycket genomsläppliga material som möjligt till parkeringsplatser, gångar och andra hårdgjorda ytor. Till körytor som används sällan kan gräsarmerad betong användas. Tänk på att inte minska tillgängligheten för rörelsehindrade genom materialvalet. Täta ytor kan avvattnas till omkringliggande markvegetation genom höjdsättning och det vatten som marken inte tar upp direkt kan samlas i dammar eller våtmarker eller fördröjas genom en långsam avrinning i bäckar eller diken. Träd och växter suger upp vatten. Ju större vegetationsmassa, ju mer vatten sugs upp och avdunstar. Ett moss-sedumtak på 4-5 cm tar hand om ungefär halva årsnederbörden.

KVARTERSMARKEN KAN BIDRA MED RENING ELLER FÖRDRÖJNING AV DAGVATTEN GENOM:

- » att vatten kan infiltrera
- » att dagvatten tas omhand lokalt
- » att dagvatten är ett estetiskt tilltalande inslag
- » mycket växtlighet som tar upp vatten
- » gröna tak.

Mikroklimat

Lokalklimatet är viktigt för hur vi trivs på en plats men kan även påverka inomhusmiljön. Det blir viktigt inte minst i ett förändrat klimat med fler värmeböljor.

Skugga och fukt kan minska temperaturen i utomhusmiljön. Öppen jord innehåller mer fukt än hårdgjorda ytor vilket innebär att andelen hårdgjord mark har betydelse för temperaturen på en bostadsgård. När dagvatten leds ner i jord och jorden håller kvar vattnet ökar fukthalten och omgivningen kyls ner. När vatten avdunstar från vegetationen kyls den omkringliggande luften ner. Träd, buskar och fasadgrönska ger dessutom skugga åt människor och byggnader. Lövträd tappar sina blad på vintern när extra solljus är att föredra framför skugga. Öppet vatten kyler den omgivande miljön och kan hjälpa till att dämpa värmetoppar. Gröna tak kan isolera byggnader som är dåligt eller inte alls isolerade. Eftersom taket kyls ner blir behovet av luftkonditionering under sommarhalvåret mindre.

Vindriktning och vindhastighet går att påverka med hjälp av vegetation som buskar och träd. Generellt kan man säga att en gles bladmassa reducerar vindhastigheter mer än en tät.

KVARTERSMARKEN KAN BIDRA TILL MIKROKLIMAT GENOM ATT:

- » vatten kan infiltrera och hårdgjorda ytor begränsas
- » stor andel grönska så som träd, buskar, planteringar, fasadgrönska och gröna tak

Checklista

Checklistan kan användas som en inspiration till vilka funktioner som kan vara bra att tänka på vid planering/projektering av utemiljö i anslutning till flerbostadshus.

- ☐ Stor andel grönska så som träd, buskar, planteringar, fasadgrönska och gröna tak
- ☐ Nektarrika blommor
- ☐ Många träd och buskar
- ☐ Inhemskt växtmaterial
- ☐ Varierat växtmaterial
- ☐ Vatten
- ☐ Bärande träd/buskar
- ☐ Artvarierade gröna tak
- ☐ Fasadgrönska
- ☐ Tillräckligt stor gård
- ☐ Plats för lek/lekbarhet
- ☐ Skugga
- ☐ Sol
- ☐ Plats för vila/sittplatser, gärna på flera olika ställen
- ☐ Estetisk tilltalande, men även något hörn som får vara lite "stökigt"
- ☐ Förutsättningar för en bra skötsel
- ☐ Utrymme för både för enskilda och gemensamma aktiviteter
- ☐ Gården erbjuder olika upplevelser
- ☐ Små rumsbildningar finns på gården
- ☐ God tillgänglighet för rörelsehindrade
- ☐ Möjlighet för de boende att själva utveckla och forma gården
- ☐ Läbmöjligheter
- ☐ God ljudmiljö
- ☐ En visuell kontakt mellan ute och inne
- ☐ Väl utformade entréer och kommunikationsytor
- ☐ Dagvatten tas om hand lokalt
- ☐ Dagvatten är ett estetiskt tilltalande inslag
- ☐ Vatten kan infiltrera, hårdgjorda ytor begränsas

